

ljica zabilježeni su istovremeno u Šuleka), no češće je muški rod zabilježen prije ženskog (*trgovac* se pojavljuje 1595. u Vrančićevu rječniku, a *trgovkinja* tek 1875. u Šulekovu; *učenik* se pojavljuje 1595. u Vrančićevu rječniku, a *učenica* 1649. u Mikaljinu). Može se zaključiti da imenice muškog roda za oznaku zanimanja prevladavaju u odnosu na imenice ženskog roda, a to se vidi u manjem broju ženskih mocijskih parnjaka, u zastupljenosti u većem broju rječnika i u ranijem pojavljivanju u odnosu na imenice ženskog roda. Za to postoje jezikoslovni i izvajezikoslovni razlozi. Imenice muškog roda imenice su općeg roda koje se mogu odnositi i na mušku i na žensku osobu. S druge strane, većinu

tih zanimanja ranije su zaista obavljali samo muškarci. No, promjenama u društvu zbivaju se i promjene u jeziku, što se vidi i iz usporedbe starijih i novijih rječnika (posebno je indikativna usporedba dvaju izdanja Aničeva rječnika). Osim toga, u suvremenim rječnicima ne nalaze se više riječi kao *šumarica* i *šumarka* u značenju 'žena šumareva', *učiteljica* 'žena učitelja'.

Zanimljivo je primijetiti i na ovako ograničenom korpusu kako se jezik mijenja. Umjesto starijih, suvremenom govorniku neobičnih oblika *glazbar*, *glumač*, *glumar*, *glumarica*, *skladitelj*, *skladiteljica* danas imamo *glazbenik*, *glumac*, *glumica*, *skladatelj*, *skladateljica*.

Ivana Matas Ivanković

OSVRTI

BEZ JEZIKA I BEZ RAČUNALA SE NE MOŽE

Milica Mihaljević: *Kako se na hrvatskome kaže www*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2003.

Kroatistički pogled na svijet računala – podnaslov je knjige Milice Mihaljević: *Kako se na hrvatskome kaže www*, koji precizno određuje njezin sadržaj. Knjiga se sastoji od petnaest poglavlja, uključujući uvod i zaključak. Unutar knjige prikazani su i osvijetljeni mnogi vidovi odnosa jezik – računalo, ponajviše s kroatističke i jezikoslovne točke gledišta. Novo i važno područje nastalo prepletanjem dvaju poznatih područja (računalstva i jezikoslovlja) prožima mnoge ljudske djelatnosti, pa su osamostaljanje i obradba toga područ-

ja unutar jedne knjige posebnost na našoj znanstvenoj pozornici. U prvome redu cilj je knjige, kako kaže sama autorica: „dati pregled stanja hrvatskoga računalnog nazivlja na početku trećega tisućljeća kao i pregled računalnih rječnika i leksikona objavljenih na hrvatskome jeziku te normativno ocijeniti neke nazive koji se trenutačno susreću u praksi kao i računalne rječnike koji te nazive popisuju, opisuju, ali još uvijek i nedovoljno propisuju.“ (str. 15.).

Računalno je nazivlje važno zbog svoje sve veće opće prisutnosti u svijetu, kaže autorica u uvodu. Jedno je od najvažnijih i teško rješivih pitanja u tom području uvođenje domaćih ili prilagođavanje stranih računalnih naziva. Autorica zagovara važnost normiranja računalnog nazivlja te smatra da hrvatsko računalno nazivlje treba biti dijelom hrvatskoga jezika. U drugom poglavlju: Prikaz hrvatskih računalnih rječnika predstavljeni su tiskani i elektronički terminološki rječnici. Elektronički rječnici, dostupni na internetu, uglavnom su kratki, sadrže ograničeni broj naziva, nemaju dosljedne i čvrste leksikografske obradbe te ne pridonose normiranju hrvatskoga računalnog nazivlja. Ipak, autorica zaključuje da oni imaju veliku uporabnu vrijednost jer korisniku razjašnjavaju nepoznate informatičke nazive.

Na prijelazu u treće tisućljeće, kaže autorica u trećem poglavlju, dogodila su se dva važna događaja za računalno nazivlje. Prvi je objavljivanje rječnika M. Kiša: Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski informatički rječnik, a drugi je prijevod Microsoft Officea 2000. na hrvatski jezik. U istom poglavlju analizirani su Kiševi hrvatski nazivi za poznate računalne pojmove podrijetlom iz engleskoga jezika (*keyboard, hardware, software, computer, label, off-line* i *on-line*...). Prevođenje Microsoft Officea 2000. na hrvatski jezik ima svoje prednosti i mane,

međutim prednosti premašuju mane, pa je to važan događaj za računalno nazivlje. U tekstu se razmatraju i hrvatski nazivi rabljeni u prijevodu programa Word. Autorica se zadržala na dva zanimljiva jezična problema koja se eksplicitno nameću u nalaženju hrvatskih istovrijednica za engleske nazive iz programa Word: problem imperativa i problem velikog slova. Autorica utvrđuje da se govornik hrvatskoga jezika obraća računalu u imperativu jednine, a da se računalo obraća čovjeku imperativom množine. Iako u hrvatskome čovjek stroju govori *ti*, dok stroj njemu govori *vi*, isto razlikovanje nije prisutno u drugim jezicima koji razlikuju *vi* i *ti*. U knjizi se ne navodi koji su sociološki i sociolingvistički razlozi u pozadini takve distribucije, premda bi ti razlozi mogli biti predmet zanimljivoga sociolingvističkog istraživanja. Na kraju poglavlja autorica uspoređuje nazive iz obaju djela (iz Kiševa rječnika i iz prijevoda Microsoft Officea) te upozorava na određene nedostatke pojedinih prijevoda engleskih naziva i daje savjete za stvaranje boljih naziva. Upravo takvi savjeti čine ovu knjigu iznimno korisnom za jezične i računalne stručnjake. U četvrtom poglavlju (Računalno nazivlje i funkcionalni stilovi hrvatskog jezika) govori se o odnosu znanstvenoga nazivlja, hakerskoga žargona i računalnih kolokvijalizama. U petom je poglavlju (Računalno nazivlje u općim priručnicima hrvatskog jezika) istražena obradba računalnih naziva u dvama općim rječnicima hrvatskog jezika: u Anićevu (1998) i u Šonjinu rječniku (2000). Obradba računalnih naziva iz tih dvaju rječnika uspoređuje se s obradbom u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku. Autorica je primijetila da se ni najčešći računalni nazivi ne nalaze ni u Šonjinu ni u Anićevu rječniku, a Hrvatski enciklopedijski rječnik čini iznimku u tom pogledu. Za razliku od prva dva rječnika Hrvatski enciklopedijski rječnik bilježi mnogo

veći broj računalnih naziva, ali prema mišljenju autorice „zbog opsega i strukture grozda nije prikladan za prosječnoga korisnika.“ (str. 45). U tom su poglavlju također dane jasne upute o opsegu uvođenja računalnih naziva, kao i o definiranju i obradbi računalnih naziva u leksikografskim priručnicima. Autorica završava poglavlje primjerima obradbe nekoliko računalnih natuknica u skladu s vlastitim načelima. Obradene su natuknice *virus*, *klon*, *računalo* i *pisač* koje mogu poslužiti kao model obradbe računalnih naziva u općejezičnom normativnom rječniku hrvatskoga jezika. U šestom se poglavlju usporedbom istražuje nastajanje i razvoj računalnoga nazivlja u proteklih deset godina. U tekstovima o računalima na hrvatskom jeziku pojavljuju se hrvatski nazivi, prilagođeni anglicizmi i izvorno pisani engleski nazivi. Danas je prisutno više domaćih naziva nego što je to bilo prije dvadeset godina, što svjedoči o pozitivnom ali, kako kaže autorica, nedovoljnom pomaku u tom smjeru.

U sedmom, opsežnom poglavlju (Računalno nazivlje i norma – normativne preporuke) navodi se osnovno načelo stvaranja naziva koje je definirano dvjema suprotnim težnjama: usklađenosti s jezičnom normom s jedne strane, te usklađenosti nazivlja sa strukom, s druge strane. Autorica navodi deset načela za stvaranje nazivlja. Za stvaranje naziva također vrijedi opće pravilo jezične ekonomije: „kada se stvara ili upotrebljava koji naziv, veća preciznost izraza dovodi do manje lakoće u izražavanju i razumijevanju.“ (str. 55.). Posebno je potpoglavlje posvećeno pitanju odabira hrvatskoga ili engleskog naziva u računalnom svijetu. Da što sustavnije obradi to pitanje, M. Mihaljević istražila je porabu nekih engleskih i hrvatskih naziva za računalne pojmove. Istraživanje je pokazalo da studenti (govornici hrvatskoga jezika) slabo poznaju i hrvatske i engleske računalne

nazive. U okviru istoga poglavlja obradila je hrvatsko nazivlje za neke najčešće računalne pojmove te je i preporučila odgovarajući naziv u skladu s normom hrvatskoga jezika. Autorica preporučuje porabu riječi: *računalo*, *računalni*, *računalstvo*, *pisač*, *sklopovlje* ili *strojna oprema (hardver)*, *programska podrška (softver)*, *zaslon*, *sabirnica (bus)*, *mrežni* i *izvanmrežni (on line i off line)*, *svojestvo/radna značajka (performansa)*. Razmatraju se također nazivi vezani uz područje interneta i elektroničke pošte, te se preporučuje: *elektronička pošta* (a ne *elektronska*), pisanje riječi *internet* malim slovom, odnosni pridjev *internetski*, *poveznik (link)* i *natpoveznik (hyperlink)*. Također, predlaže moguće zamjene za znak @: *na*, *pri* ili *kod*, što su prema mojem mišljenju odlične zamjene. Na kraju poglavlja donosi tablični pregled spomenutih računalnih pojmova, odgovarajućih tuđica i preporučenih hrvatskih naziva. U osmom poglavlju navodi i objašnjava tipične pogriješke koje se pojavljuju u tekstovima o računalima. O postanku novih računalnih naziva govori se u devetom poglavlju. Novi naziv nastaje preuzimanjem naziva iz stranog jezika (rezultat su tuđice i prilagođenice), terminologiziranjem riječi općega jezika ili naziva koje druge struke (često postupcima metaforizacije i metonimizacije), tvorbom novog naziva i povezivanjem postojećih riječi ili naziva u višečlani naziv. Sve postupke oslikava brojnim primjerima, što pridonosi razgovijetnosti i čitljivosti knjige koja na taj način postaje dostupna i čitateljima izvanjezičnih struka. Deseto i jedanaesto poglavlje posvećeno je pitanju interneta, tj. internetskom nazivlju i jeziku. Na kraju desetoga poglavlja također je prikazana tablica s izvornim engleskim internetskim nazivima te se uz njih nalaze odgovarajući prijedlozi za hrvatske nazive. Takve tablice korisne su čitateljima koji brzo i na jednom mjestu žele doći do postojećih

ili predloženih hrvatskih naziva vezanih uz područje interneta. Jedanaesto poglavlje: Jezik (hrvatski) interneta započinje sažetim i jasnim objašnjenjem pojma *internet* i jezika interneta. Engleski jezik koji se upotrebljava na internetu naziva se *Netspeak*, a ujedinjuje značajke pisanoga, govorenoga i elektroničkoga medija. Također nabraja karakteristične načine porabe interneta: elektronička pošta, pričaoice, interesne skupine odnosno mrežne novine, virtualni svjetovi i svjetska mreža (WWW ili W3). Jezik je svjetske mreže istovjetan jeziku pisanih medija, dok je jezik s kojim se susrećemo u elektroničkoj pošti, pričaoicama ili virtualnim svjetovima često bliži neformalnom razgovoru nego pisanomu jeziku. Istraživanje takvog jezika najavljuje nastajanje nove grane jezikoslovlja: *internet-skoga jezikoslovlja*. Tema su dvanaestoga poglavlja računalni resursi i alati u kroatistici. U tom su poglavlju popisani svi računalni pravopisi hrvatskoga jezika te je potanje prikazan Hrvatski računalni pravopis S. Batnožića, B. Ranilovića i J. Silića, koji je ugrađen i u nove inačice programa Word. Opisan je također i program za izradbu rječnika SOFTLEX autora K. Blaževca i M. Jerasa. Autorica također spominje Hrvatski elektronski tekstovni arhiv i Hrvatski nacionalni korpus te istražuje prednosti i mane toga korpusa. U trinaestom poglavlju obrađuje se pitanje uvođenja računalne tehnologije u nastavu hrvatskoga jezika. Zadnje poglavlje posvećeno je odnosu reklame i računala. Reklame su često tema pragmatolingvističkih i lingvističkih istraživanja zbog kombinacije lingvističke i ikoničke poruke. U ovoj se knjizi autorica usredotočila na internetske reklame i reklame za računalnu opremu, dvije vrste reklame povezane s računalima. Uspoređujući jezik reklama za računalnu opremu kakav se upotrebljavao prije pet-šest godina i jezik istih reklama

danas autorica je utvrdila da je učinjen mali pomak prema kroatizaciji nazivlja.

Pojava knjige M. Mihaljević *Kako se na hrvatskome kaže* www jedinstven je i istaknut pomak u području proučavanja računalnoga nazivlja, jezika računala i jezika interneta, a zajedno s njezinom pionirskom knjigom *Hrvatsko računalno nazivlje* predstavlja zaokruženu cjelinu kojoj su teme mnogi suodnosi jezika i računala. Odlučnim određenjem prema normi i jasno preciziranim stavovima u rješavanju nazivoslovnih problema autorica makar donekle gasi našu goruću normativnu vatru; ne uvodi za čitatelje često zbunjujući kriterij *može i ovo i ono*, već čitateljima željnim takvih uputa precizno preporučuje porabu određenih naziva. Prema mojemu je mišljenju upravo to jedan od iznimnih autoričinih doprinosa. Druga je vrijednost knjige njezin međudisciplinarni iskorak kojim su spojena mnoga područja svijeta računala s područjima hrvatskoga jezika i lingvistike. Autorica nas na zanimljiv i postupan način upoznaje sa svim bitnim susretima tih dvaju područja, stoga se teme ove knjige rasprostiru između informatike i jezikoslovlja i kroatistike te obuhvaćaju sve međusobne presjeke tih znanosti (računalno nazivlje, pragmatolingvistiku, sociolingvistiku, internetsko jezikoslovlje, didaktiku i mnoge druge).

Djelo odlikuje visok stupanj čitljivosti i preglednosti tako da će knjiga, osim jezičnim stručnjacima, biti prihvatljiva i informatičarima, pa i neupućenim čitateljima. Vrijednost je knjige za računalno neupućene čitatelje donekle i informatička jer se u knjizi nalaze računalni pojmovi navedeni i objašnjeni na hrvatskome jeziku.

Knjigu toplo preporučujem za jednokratno čitanje i višekratnu upotrebu!

Matea Birtić